

Ruralni aspekti prostornog planiranja

Josip Defilippis

1. POTREBA PROSTORNOG UREĐENJA — PLANIRANJA RAZVOJA

Stara je istina da sredina utječe na formiranje čovjeka. Međutim, ni čovjek nije samo pasivni promatrač sredine u kojoj živi. Živeći u toj sredini on je modificira prema svojim potrebama, mogućnostima i sklonostima, dajući joj tako pečat sebe samoga. Izgradnjom gradionih terasa na našoj obali i otocima, izgradnjom cesta, željezničkih pruga, umjetnih akumulacija, skretanjem rijeka, izgradnjom gradova i sl. čovjek modelira prostor u kome živi. On ga podešava svojim životnim potrebama, unašajući u to svu svoju umješnost, iskustvo, kulturu i historiju. Čovjek, znači, podešava prostor potrebama i shvaćanjima svoga rada i odmora već od onog doba kada je odlučio da od nomadskog pređe na jedan stacionarni način života, od momenta kada je odlučio da svoju egzistenciju veže i zasnjuje u jednom određenom području, na određenom mjestu toga područja. Već sama odluka da se trajno nastani na određenom mjestu u prostoru, bila je donesena na osnovu određenih kvaliteta tog prostora (pogodnost obrane od neprijatelja, plodnost tla, prisutnost vode, prirodnih puteva itd.). Već od tada čovjek uređuje prostor oko sebe, dajući mu određenu namjenu: za rad, za odmor, za odbranu. Od tada, dakle, datira i planiranje prostora kao predradnja materijalnom uređenju.

Međutim, potrebe i shvaćanja osnovnih životnih imperativa mijenjaju se tokom duge historije društvenog i ekonomskog razvoja. Od potrebe i dovoljnosti „izolacije“ unutar porodice, skupine porodica, naselja i gradova, razvija se postepeno nužnost „komunikacija“. Jedna od osnovnih karakteristika našega vijeka svakako je fenomen „kretanja“, kretanja roba, ljudi i ideja. U takvim novim prilikama očituju se i nove tendencije u korištenju prostora.

Raspolažući sve većom materijalnom osnovom i sve većim tehničkim saznanjima, mogućnosti čovjeka da modelira i koristi prostor prema svojim novim potrebama — postaju sve veće. Njegovi zahvati u prostoru postaju sve presudniji za daljnji društveni i ekonomski razvoj, za mogućnost racionalne i humane organizacije rada i odmora, odnosno zadovoljenja njegovih osnovnih životnih

²¹ Ovaj članak je u stvari nešto skraćena autorizirana verzija pismenog priloga diskusiji o tezama Savezne skupštine, objavljenim pod naslovom »Osnove politike urbanizacije i prostornog uređenja«.

potreba. Međutim, kao i uvijek, sva materijalna dobra i sva saznanja mogu se, svjesno ili ne, angažirati kako u smislu progressa tako i u smislu regressa. Brojni su i poznati primjeri neadekvatnog korištenja prostora, čije štetne posljedice mogu biti dalekosežne i presudne za daljnji društveni i ekonomski razvoj. Skala posljedica takvog neadekvatnog korištenja prostora izvanredno je široka.

Korištenje prostora predstavlja jedan isuviše delikatan akt da bi mogao biti prepušten samovolji pojedinaca (fizičkih ili pravnih), bez obzira na vlasnost zemljišta. Ono nužno treba da bude kontrolirano i usmjeravano od društva, tj. da bude planirano od društva. Svaka diskusija o tome da li je potrebno prostorno ili društveno planiranje, čini nam se bespredmetna i štetna; bespredmetna zbog toga što razvoj, pa prema tome i planiranje razvoja, proizlazi iz sveopće povezanosti prirodnih, ekonomskih i društvenih karakteristika i kretanja unutar jednog definiranog (jasno određenog) prostora; štetna zbog toga što se harmoničan razvoj društva, a to bi trebao biti cilj svakog planiranja, ne može sagledati pa ni planirati u svojoj kompleksnosti eliminiranjem komponente prostora u koje se taj razvoj odvija i o kojemu u mnogome ovisi. Isto tako se ne može sagledati pa ni planirati organizacija prostora, ne vodeći računa o društvenim i ekonomskim karakteristikama i kretanjima unutar tog prostora. Planiranje može biti samo jedinstveno i sveobuhvatno.

2. RURALNI I URBANI PROSTOR

Prostor o kojem je ovdje riječ predstavlja cjelokupni teritorij jedne nacije, regiona ili područja — teritorij kojeg statistika definira kao „ukupne površine“ jedinice koja se promatra. On je karakteriziran određenim prirodnim osobinama i stvorenim dobrima, kao materijalnom manifestacijom životnih funkcija stanovništva koje ga obitava. Živeći u tom prostoru čovjek mu namjenjuje određene funkcije, i u skladu s tim funkcijama ga i organizira. Uobičajena je tako podjela na urbani i ruralni prostor. Diskusije o tome što je urbani a što ruralni prostor često se svode na rasprave o tome što je selo, a što grad. Kakvi su to kriteriji ili parametri prema kojima bismo jedan prostor mogli definirati kao urbani ili ruralni? Je li to broj stanovnika (veličina naselja), gustoća stanovnika, stupanj izgrađenosti i organiziranosti prostora, profesionalna struktura stanovnika, odnosno prevladavajuća djelatnost (poljoprivredna ili nepoljoprivredna) ili sociološke karakteristike stanovništva, ili pak kombinacija svih tih kriterija zajedno. Različite, pa čak i iste naučne discipline, na različite načine pristupaju ovom problemu. Za nas je ovdje važno da kvalitativno razlučimo pojmove i da prihvatimo da se pojam ruralni „upotrebljava u smislu suprotnosti prema pojmu urbani, seoski kao suprotnost gradu. Pojam ruralni je, dakle, definiran negativno ili rezidualno i obuhvaća sve ono što nije grad.“¹ Kao pojam, ruralni bismo prostor mogli okarakterizirati kao široki prostor („homogeni kontinuum“) između urbanih cjelina, s malom gustoćom stanovnika nastanjenih u manjim naseljima, čija zajednica ima svoje posebne sociološke karakteristike, a pretežno se bave poljoprivrednom djelatnošću (ili šire — pretežno djelatnostima vezanim za iskorištavanje prirodnih resursa). Stupanj izgrađenosti, vrijednost narodnog bogatstva, promet roba itd. po jednom stanovniku ili po km² u ruralnom su prostoru daleko manji nego u urbanom.

¹ R. Bičanić: Tri koncepcije ruralnog planiranja, *Sociologija sela*, Zagreb, 1964, br. 5—6, str. 3—24.

Inzistiranje na ovom, makar pojmovnom razlikovanju urbanog i ruralnog prostora, nema samo formalno-terminološki značaj. Naime, fizički, ekonomski, sociološki i psihološki aspekti organizacije života — rada, odmora i odnosa — u urbanom su prostoru nešto sasvim drugo od onih u ruralnom prostoru. Urbani prostor i funkcije unutar njega nastale su i razvijale se pod sasvim drugim okolnostima od ruralnog. A to znači da su i problemi daljnjeg društveno-ekonomskog razvoja ruralne sredine, odnosno uređenja ruralnog prostora u skladu sa zahtjevima i potrebama *toga razvoja, specifični, različiti od onih u urbanom prostoru. Ciljevi razvoja i prostornog uređenja mogu, i morali bi biti u obje sredine isti: postizavanje višeg stupnja općeg blagostanja*, kulturnog nivoa, humanih odnosa itd., ali problem i način kako to postići u jednom ili drugom prostoru su različiti. *Da li je onda opravdano govoriti o urbanizaciji ruralnog prostora?* Naravno, ukoliko se pod tim pojmom ne podrazumijeva samo problem izgradnje stanova, uređenja stana i kultura stanovanja.² Pa čak ni u tom slučaju.³

Urbani i ruralni prostor predstavljaju dva različita kvaliteta. Ako ističemo njihove suprotnosti to ne radimo u cilju podsticanja njihove konkurencije u negativnom smislu. Oni u svom razvoju treba da čuvaju svoj identitet kako bi se u ukupnom prostoru njihove funkcije mogle međusobno upotpunjavati. Analogno tome nužno je razlikovati urbano i ruralno planiranje prostora, kao specifične dijelove jednog jedinstvenog općeg (globalnog) prostornog planiranja.

Urbanizam je jedna relativno mlada naučna disciplina koja se snažno razvija tek porastom problema izazvanih visokom koncentracijom stanovništva na jednom uskom prostoru. „Rurizam“, kao pandan urbanizmu u ruralnom prostoru, još je daleko nerazvijeniji. To nije ni čudo jer urbani prostor, kao prostor visoke koncentracije bogatstva i intelektualne aktivnosti, predstavljao jednu vrijednost „više kategorije“ naprama ruralnom (seoskom, seljačkom) koji predstavlja sinonim nečeg primitivnog, zaostalog, drugostepenog. Takva poimanja nužno je prevazići, tim više kada se govori o prostornom planiranju koje ima za cilj „racionalnu i humanu organizaciju prostora i života u njemu“.

3. PROBLEMI I TENDENCIJE RAZVOJA RURALNOG PROSTORA

Rijetko naseljen, nisko tehnički opremljen, samodovoljan u podmirenju svojih osnovnih potreba, ruralni se prostor donedavno mogao smatrati sinonimom više ili manje ekstenzivne poljoprivrede. Međutim, ta „klasična“ slika u posljednja dva decenija preživljava korjenite promjene. Poljoprivredna djelatnost, kao još uvijek prevladavajuća u ovom prostoru, brzo se intenzivira. Stupanj primjene tehničkih sredstava i naučnih dostignuća postepeno ali konstantno raste. Ona se industrijalizira. Jedno takvo kretanje povlači sa sobom razvoj niza pratjećih djelatnosti, industrijskog i servisnog karaktera. U taj se prostor postepeno naseljava i industrija, koja nema direktne veze s poljoprivredom kao „prevashodnom“ aktivnošću. Motivi naseljavanja industrije su razni, negdje eko-

² Pojam urbanizma i urbanizacije daleko prevazilazi probleme vezane uz izgradnju stanova; »Urbanizam (od lat. urbs, grad) skup djelatnosti koje se bave izgradnjom novih i uređenjem njihova razvitka, strukture i života. Urbanizam obuhvata i ujedinjuje niz struka: urbanu arhitekturu, hortikulturu komunalnu tehniku, medicinu, historiju i arheologiju, urbanu sociologiju, ekonomske nauke. Enciklopedija Leksikografskog zavoda, Zagreb, knjiga 7, str. 575.

³ Problemi stanovanja u ruralnom naselju u slučajevima kada se domaćinstvo bavi poljoprivrednom proizvodnjom, kada se jedan dio poljoprivredne aktivnosti odvija pod istim krovom, ili u neposrednoj blizini (u ekonomskom dvorištu), drugačiji su sasvim od problema stanovanja u urbanim sredinama.

nomski, negdje politički, negdje kombinirani, a efekti su dobrim dijelom ovisni o društveno-ekonomskoj opravdanosti smještaja. U svakom slučaju, industrijalizacija neminovno utječe na prestrukturiranje ruralnog prostora.

Daleko veći značaj svakako ima opći i daleko brži razvoj urbanih područja. Privlačna moć gradova očituje se dvostruko: bilo da izaziva stalnu migraciju — definitivno napuštanje ruralnog prostora preseljenjem, bilo pak angažiranjem samo aktivnog dijela stanovništva, s tim da domaćinstvo ostaje i dalje na selu. Ovaj drugi oblik poprima sve značajnije razmjere.

Uporedo s ovim tokovima, iz ruralnog u urbani prostor u posljednjem su razdoblju vrlo snažne suprotne tendencije. Ruralni prostor postaje vrlo atraktivan kao sredina za odmor i rekreaciju. To se posebno odnosi na čitavo jadransko područje i pojedine šire oblasti u unutrašnjosti.⁴ Razvoj ovakvog korištenja ruralnog prostora praćen je naglim porastom prometa ljudi i robe, kao i nizom pratećih djelatnosti. Pejzaž gubi svoju isključivo estetsku vrijednost. On se materijalno vrednuje, on postaje element materijalnog bogatstva područja.⁵

Sva ova kretanja izazivaju značajne promjene u ruralnom prostoru. On se intenzivno „tehnizira“ i izgrađuje, od izoliranog postaje prostor izvanrednog živog prometa, kontakata, izmjene misli i iskustva. Općenito uzevši, on ekonomski jača. Mijenjaju se pojmovi vrijednosti. Sve to izaziva izmjenu shvaćanja i ponašanja čovjeka koji u tome, i od toga prostora živi. To izaziva izmjenu shvaćanja svrsishodnosti dosadašnje organizacije prostora i potrebu reorganizacije prostora (réaménagement) za nove prilike, za nove funkcije. Razumljivo je da pri takvom društvenom, ekonomskom i fizičkom prestrukturiranju ruralnog prostora dolazi do znatnih problema, tim više ako se ta kretanja odvijaju stihijski.

4. PROBLEMI PLANIRANJA RURALNOG PROSTORA

Intenzivne promjene koje se događaju u ruralnom prostoru, svakim nas danom upućuju na sve urgentniju nužnost jednog smišljenijeg usmjeravanja njegovog razvoja i korištenja. Ovaj prostor, isto kao i urbani, čini dio općenacionalnog bogatstva, te njegovo racionalno korištenje mora predstavljati predmet općeg društvenog interesa.

Ako ruralni prostor predstavlja jedan određeni kvalitet, za razliku od urbanog kvaliteta, onda se opravdano nameće potreba da se i njegov razvoj, njegovo planiranje, sagleda kroz intenciju očuvanja i vrednovanja baš tog kvaliteta. To znači valorizirati razvoj poljoprivrede i drugih primarnih djelatnosti u skladu s prirodnom osnovom i potencijalima. To znači vrednovati pejzaž i sve one kvalitete koje čine taj prostor atraktivnim za rekreaciju i odmor. Odnosno, u obrnutom smislu to znači izbjegavati sve one elemente urbanog života od kojih čovjek u ruralnom prostoru traži, i očekuje, odmor i rekreaciju. To znači pravilan izbor i smještaj industrije u tom prostoru, znači harmoničan razvoj svih djelatnosti i njihov racionalan razmještaj u cilju optimalnog korištenja kvaliteta i funkcija ruralnog prostora.

⁴ U 1968. g. na mediteranskom području SRH ostvareno je na ruralnom prostoru oko 14.000.000 noćenja ili oko 75% od svih noćenja. Izgradnja je ovdje i po obimu i po vrijednosti daleko veća nego u urbanom prostoru.

⁵ Pejzažni elementi igraju dominantan značaj pri izboru lokacije turističkih objekata. Sobe koje su unutar istog turističkog objekta orijentirane prema atraktivnijem pejzažu, redovito su, i znatno skuplje.

Ruralni prostor je nekad predstavljao sredinu gotovo isključivo poljoprivredne djelatnosti, te je i razvoj te sredine promatran isključivo sa stanovišta funkcije proizvodnje hrane. Općim društveno-ekonomskim razvojem, djelatnosti unutar tog prostora se diversificiraju. Zemljište postepeno gubi svoj isključivo poljoprivredno-proizvodni značaj. Nove aktivnosti konkuriraju poljoprivredno-proizvodnoj namjeni. Prisustvujemo tako jednom mnogostrukom procesu istodobne diversifikacije mogućih djelatnosti u ruralnom prostoru i specijalizacije unutar svake pojedine djelatnosti, odnosno specijalizacije određenog dijela prostora za određenu namjenu ili kompleks namjena.

Planiranje razvoja u takvim prilikama postaje izvanredno kompleksno. Svako parcijalno sagledavanje razvoja nosi u sebi klicu opasnosti da se i život u tom prostoru sagleda jednostavno.

Bićanić je dao tri koncepcije ruralnog planiranja,⁶ i to:

- a) planiranje upotrebe zemljišta, tj. ruralno planiranje kao suprotnost urbanom planiranju,
- b) planiranje sela i njegove okolice kao prostorne jedinice, i
- c) integralno strukturno planiranje međuzavisnih društvenih i ekonomskih aktivnosti.

Prva se koncepcija zasniva na ruralnom području kao homogenom kontinuumu, zemljištu, te predstavlja pretežno fizičko planiranje i planiranje upotrebe zemljišta. Druga se zasniva na gravitacionom planiranju. Polazeći sa stanovišta da se mogu razlikovati tri elementa, u smislu prostorne dimenzije: naselje (selo), okolni prostor (seoski hatar) i međuprostor (prostor između dva hatara) — ovo planiranje iznalazi optimalne odnose između svakoga od ovih elemenata. Treća koncepcija polazi sa stanovišta da ruralni prostor i njegove aktivnosti čine sastavni dio nacionalnog prostora, dio društva i njegove ekonomije. Razlike između ruralnog i urbanog prostora shvaćaju se kao razlike u funkcijama, te se nastoji sagledati razvoj u toj međuzavisnosti funkcija kroz tokove dobara, usluga i ljudi između i unutar tih prostora.

Proces planiranja u načelu sastoji se od uravnoteženja resursa s potrebama. U ruralnom planiranju to znači:

- a) utvrditi prirodne, stvorene i ljudske resurse,
- b) pretpostaviti potrebe (planske) društveno-ekonomskog razvoja sa stanovišta razvoja potrošnje, i
- c) uravnotežiti resurse i planske potrebe u prostornoj i vremenskoj dimenziji, s aspekta tehnoloških mogućnosti, ekonomske efikasnosti i socijalnih imperativa (ciljeva socijalističkog društvenog razvoja).

Pri tome se funkcionalna povezanost razvoja između ruralnog i urbanog prostora postavlja kao neminovani uvjet sveukupnosti cjelokupnog prostornog sagledavanja razvoja. U ovako analiziranoj problematici treba onda tražiti optimalna i moguća rješenja izgradnje i organizacije naseljenog i nenaseljenog dijela ruralnog prostora, kao materijalne manifestacije harmoničnog društvenog i ekonomskog razvoja.

Planiranje ruralnog prostora vrlo je mlada planerska disciplina, te su i shvaćanja o njenoj važnosti i nužnosti još nerazvijena, a metode kojima se služi još neizgrađene. Naučnom izučavanju, i izobrazbi kadrova koji bi se ovim problemom specijalno bavili, trebalo bi posvetiti dužnu pažnju.

⁶ R. Bićanić: op. cit.

5. PROSTORNO PLANIRANJE POLJOPRIVREDE⁷

Prostorno planiranje poljoprivrede tretira probleme racionalne izgradnje i organizacije ruralnog prostora s tehničkog, ekonomskog i sociološkog stanovišta, a koji proizlazi iz potreba razvoja poljoprivrede kao djelatnosti. S tog aspekta prostorno planiranje poljoprivrede predstavlja jedan uži, iako od ruralnog planiranja nerazdvojni pojam. Značaj ovog planiranja proizlazi iz postojeće i potencijalne važnosti poljoprivrede kao djelatnosti unutar ruralnog prostora, i različit je od jednog regiona do drugog. Sastavni je dio prostornog ruralnog planiranja, jer i poljoprivreda kao djelatnost u većoj ili manjoj mjeri predstavlja jednu od osnovnih djelatnosti unutar tog prostora.

Sa stanovišta organizacije rada, posebno u ruralnim sredinama gdje je stepen diversifikacije djelatnosti znatnije odmakao⁸, teško možemo govoriti o „čisto“ poljoprivrednoj djelatnosti⁹. Ovaj problem može biti posmatran s aspekta organizacije rada privredno-aktivnog stanovnika (kao pojedinca) i s aspekta podjele i organizacije rada unutar domaćinstva. U tom slučaju govorimo o „seljaku-radniku“ i o „mješovitom domaćinstvu“. Rasprava o ekonomskim i sociološkim aspektima ovakvih oblika podjele i organizacije rada odvela bi nas i suviše daleko. Za nas je ovdje važno da utvrdimo da ova pojava ima nedvojbenu i značajan utjecaj na poljoprivrednu proizvodnju i na ekonomske i socijalne strukture u ruralnom prostoru uopće. Ona utječe na obim i način korištenja poljoprivrednih proizvodnih kapaciteta gospodarstva. Smanjenjem radnih kapaciteta u domaćinstvu mijenjaju se faktori proizvodnje na gospodarstvu, a dohodak — ostvaren u nepoljoprivrednim djelatnostima — utječe na ekonomske prilike domaćinstva, što sve zajedno ima odraza na smjer i obim poljoprivredne proizvodnje¹⁰. Podjela i organizacija rada, pri kojoj se rad u poljoprivrednoj i nepoljoprivrednim djelatnostima međusobno isprepliće i nadopunjava, predstavlja oblik organizacione povezanosti ruralnog i urbanog prostora¹¹. Ova pojava u mnogočemu determinira uvjete života i rada stanovništva ruralnog prostora te, prema tome, mora na adekvatan način biti obuhvaćena u ruralnom prostornom planiranju.

⁷ Aménagement agricole, aménagement du territoire agricole.

⁸ Posebno u sredinama gdje se razvila turistička djelatnost, smjestila industrija koja angažira znatniji dio radne snage, ili u gravitacionoj zoni značajnijih urbanih centara gdje je razvijen oblik dnevnih migracija.

⁹ »Prema popisu 1961. godine . . . . u poljoprivredi i izvan nje stjecalo je dohodak 29,8% stanovnika, što pokazuje da se gotovo trećina stanovnika nalazi u položaju prelazne socijalno-ekonomske grupe koja stoji na pola puta između zemlje i tvornice sela i grada« (odnosi se na SRH) S. Suvar i sur.: *Društvene promjene i djelovanje komunista na selu*. Zagreb, Agrarni institut, 1968, str. 120.

¹⁰ U seoskim naseljima (jadranskog područja) živi danas oko 1.200.000 stanovnika . . . od čega oko pola miliona još pripada poljoprivrednom stanovništvu. To znači da je u *selima nepoljoprivredno stanovništvo brojnije od poljoprivrednoga*, S. Suvar: *Socijalno-demografska kretanja i njihov odraz na poljoprivrednu proizvodnju jadranskog područja*, Savjetovanje o mediteranskoj poljoprivredi — Split, januara 1969.

Prema popisu poljoprivrede 1960. g. 43% svih gospodarstva u Jugoslaviji imaju stalno zaposlene članove izvan gospodarstva. Cijeni se da je u 1966. g. ukupan broj lica zaposlenih izvan gospodarstva iznosio oko 1.700.000, što je iznosilo oko 44% ukupno zaposlenih u društvenom sektoru. Prema P. Marković: *Uticaj migracije poljoprivrednog stanovništva na promene agrarne strukture*, Zagreb, Agrarni institut, 1965.

¹¹ U pravilu je posjed poljoprivrednih domaćinstava veći nego mješovitih. Za SFRJ poljoprivredna domaćinstva posjeduju 4,9 ha, a mješovita 3,6 ha, dok je u razvijenijim regionima posjed mješovitih domaćinstava upola manji. Poljoprivredna domaćinstva više uzgajaju ratarske kulture, u mediteranskom području više povrća i vinove loze, a općenito manje stoke nego mješovita domaćinstva. Robna proizvodnja je u pravilu više zastupljena u poljoprivrednih nego mješovitih gospodarstava. (Vidi detaljnije: P. Marković: *Planinsko područje Jugoslavije*. Zavod za ekonomiku poljoprivrede, Zemun, 1968. i Marković, Radovanović, Defilippis: *Mediteransko područje Jugoslavije*.)

¹¹ U slučajevima kada zaposleni žive u domaćinstvu na selu, a dnevno odlaze na radno mjesto u grad. Od ukupno stalno zaposlenih na gospodarstvu, njih 43% svakodnevno putuje na posao. (Prema P. Markoviću: *Uticaj migracije* . . .).

Prostorni razvoj poljoprivrede treba sagledati sa stanovišta:

- a) postojećih i potencijalnih mogućnosti korištenja resursa, i to:
- prirodne osnove (klima, pedološki kvaliteti tla, postojanje vodenih tokova i mogućnosti njihova korištenja u poljoprivredi i dr.),
  - stvorene materijalne baze (postojeća sistematizacija terena, trajni nasadi, infrastrukturni elementi proizvodnje — sistemi za navodnjavanje, poljske putne mreže itd. — objekti za preradu i uskladištenje proizvoda i poluproizvoda, štalski prostor i dr.), i
  - ljudskih kapaciteta (ukupno i aktivno stanovništvo angažirano u poljoprivredi, njihova ovisnost o poljoprivrednoj proizvodnji, kao i sve demografsko-socijalne karakteristike toga stanovništva);

b) postojećih i potencijalnih potreba (postojeće i planske potražnje) poljoprivrednih proizvoda (lokalne, regionalne, nacionalne i internacionalne).

Usklađivanje resursa i potreba vrši se nizom mjera čiji rezultati ovise i očituju se u izgradnji i organizaciji prostora. S obzirom na svoju obuhvatnost, ovi se zahtjevi mogu grupirati u:

- a) kolektivne mjere izgradnje i organizacije prostora, kao: krupni zahvati na zaštiti tla od erozije, sistematizacija terena, rajonizacija proizvodnje, izgradnja sistema za navodnjavanje, infrastruktura, izgradnja krupnih objekata za doradu, preradu i uskladištenje itd.,
- b) mjere uređenja zemljišnog posjeda gospodarstva, kao: postizavanje optimalne veličine zemljišnog posjeda,¹² okupljanje zemljišnog posjeda (arondacijom i komasacijom), zahvati detaljne odvodnje i navodnjavanja, zaštite od erozije, sistematizacije itd., i
- c) izgradnja i uređenje objekata unutar gospodarskog dvorišta, kao: izgradnja, uređenje i smještaj staja, skladišta, objekata za preradu i dr., te njihov smještaj u odnosu na stambene prostorije.

Poljoprivredna proizvodnja je eminentno „prostorna djelatnost“. Prirodne osobine, način korištenja, izgradnja i organizacija poljoprivrednog prostora osnovne su determinante poljoprivrednog razvoja. Zbog toga i svako sagledavanje njezina razvoja izvan ovih prostornih dimenzija predstavlja samo parcijalan pristup problematici planiranja njezina razvoja.

Summary:

THE RURAL ASPECTS OF SPATIAL PLANNING

Ever since he adopted a stationary way of living, man has been changing his surroundings trying to adjust them to his own requirements. People have gradually given up their isolated way of life, and communications and the exchange of material goods, cultural achievements and ideas among them continue developing.

However, there are still considerable differences between urban and rural areas. Urban communities are marked by a greater concentration of people and

¹² Kada se govori o ekonomici i organizaciji rada u poduzeću onda se obavezno i normalno razmatra problem njegove optimalne veličine. Isti organizaciono-ekonomski principi vrijede i za poljoprivredno gospodarstvo. O veličini zemljišnog posjeda umnogome ovisi mogućnost punog korištenja raspoložive radne snage, postojeće opreme i izgrađenog gospodarskog prostora, kao i mogućnost nabave i optimalnog korištenja nove — moderne opreme, često neophodne u intenzifikaciji proizvodnje. Odnos raspoložive radne snage i površina posjeda umnogome determinira smjer i način proizvodnje na gospodarstvu, a što nije obavezno kompatibilno s optimalnim iskorištenjem prirodnih resursa s jedne i potražnjom s druge strane. Izučavanje veličine zemljišnog posjeda postaje jedan od osnovnih problema agrarne ekonomike. Za područje zapadne Evrope to je najbolje istakao plan Mansholt.

wealth, and rural communities by a lower population density, a different way of living, and agricultural activity.

In order to make the most of the respective potentialities of the urban and rural areas, spatial development planning (which should ensure a balance between the existing resources and requirements) should distinguish between urban and rural planning. Rural planning is becoming increasingly complex since rural areas are being encroached upon more and more by industry and the expansion of recreation facilities while also acquiring many new additional functions.

After referring to three concepts of rural planning discussed by Professor Bićanić in *Sociologija sela* No. 5-6/1964, the author goes on to discuss the question of spatial planning in agriculture which he believes could help to resolve the problems of a rational organization of rural areas from the technical, economic and social aspects.

Among the measures which are applied in the spatial planning of agriculture the author discerns:

- (a) collective measures for the development and spatial organization of the area in which agricultural production takes place;
- (b) measures for improving and organizing landed property;
- (c) the construction and organization of facilities within the farmyard.

Agriculture being eminently a »spatial« activity, its advancement depends greatly on the effectiveness of these actions in rural spatial planning.

Резюме:

РУРАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ПРОСТОРНОГО ПЛАНИРОВАНИЯ РАЗВИТИЯ

С того времени как человек перешел к стационарному образу жизни он меняет и приспосабливает простор вокруг себя. Люди постепенно покидали изолированный способ жизни и между селениями развивается сообщение, обмен материальными имуществами, культурным достижениями и идеями.

Однако, различия существующие между городским и сельским просторами все еще значительны. В городском просторе более сильное сосредоточение людей и богатств, тогда как в сельском просторе густота населения меньше, другой образ жизни и преобладает сельскохозяйственная деятельность.

Чтобы наилучше оценить потенциалы городской и сельской областей необходимо при просторном планировании развития (планированием должны усовлаиваться средства и потребности), отличать городское от сельского планирования. Сельское планирование становится все более сложным вследствие проникновения промышленности в сельский простор и вследствие того что в этот простор перемещается рекреация и он получает многие новые функции.

Автор затем упоминает три концепции сельского планирования профессора Бичанича приведенных в »Социологии села« Но. 5-6/1964, после чего говорит о проблеме просторного планирования сельского хозяйства, которые по его мнению, должно решать проблемы рациональной организации сельского простора, с технической, экономической и социальной точки зрения. Проблема просторного планирования сельского хозяйства происходит из потребности развития сельского хозяйства как деятельности.

Между мерами применяемыми при просторном планировании сельского хозяйства он различает:

- а) коллективные меры постройки и организации простора в котором осуществляется сельскохозяйственное производство,
- б) меры развития и устройства земельного имущества,
- в) постройку и оборудование зданий в хозяйственном дворе

Так как сельское хозяйство является выдающейся »просторной деятельностью«, его прогресс в большей мере зависит от эффективности этих действий в рамках сельского просторного планирования.